

Ülvi Zerbelyev

<https://orcid.org/0000-0003-1148-3813>

PhD, Ganja State University, Department of History, Azerbaijan, ulvizerbeliyev@gmail.com

Atıf Künyesi | Citation Info

Zerbelyev, Ü. (2025). Karakoyunlu (15. yy) Ordusunun Savaş Taktikleri. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 12 (3), 1063-1080.

Karakoyunlu (15. yy) Ordusunun Savaş Taktikleri

Öz

15. yüzyılda Azerbaycan ve Yakın Doğu tarihinin önemli bir evresini teşkil eden Karakoyunlu Devleti, bölgenin askerî ve siyasî hayatında başat bir rol oynamıştır. Bu dönemde askerî sistemin tahlili ve ordu teşkilatlanması meselelerinin incelenmesi, savaşlarda uygulanan taktiklerin araştırılması, dönemin askerî-siyasî ortamının anlaşılması bakımından büyük önem arz etmektedir. Azerbaycan tarihinde belirli bir aradan sonra Türk etnik kimliğinin yeniden yükseliş sürecine girmesi ve bu yükselişin askerî örgütlenmede de karşılık bulması, Karakoyunlu döneminin ordu teşkilatının sistemli biçimde ele alınmasını gerekli kılan başlıca etkenlerdendir. Karakoyunlu Devleti'nin savaş taktikleri, 14. ve 15. yüzyıllarda Yakın Doğu'da etkin olan Türkmen kökenli göçebe bir hanedanın askeri yapısına ve kültürüne dayanıyordu. Bu devletin savaş anlayışı, göçebe Türk-Moğol savaş geleneği ile yerleşik İslam-Türk devlet anlayışının bir sentezi olarak değerlendirilebilir. Bu makalede, Kara Yûsuf ve varisleri döneminde gerçekleştirilen askeri harekâtlarda uygulanan savaş taktikleri hakkında dönemin kaynaklarına ve bilimsel literatüre dayanarak ayrıntılı bilgiler verilmektedir.

Anahtar kelimeler: Azerbaycan, Kara Yûsuf, Karakoyunlu Devleti, Savaş Taktikleri

War Tactics of Karakoyunlu (15th century) Army

Abstract

In the 15th century, the Karakoyunlu State, which constituted an important stage in the history of Azerbaijan and the Near East, played a dominant role in the military and political life of the region. Analysing the military system and army organisation in this period, investigating the tactics applied in wars are of great importance in terms of understanding the military-political environment of the period. The re-emergence of the Turkish ethnic identity after a certain interval in the history of Azerbaijan and the reflection of this rise in the military organisation are among the main factors that make it necessary to systematically examine the military organisation of the Karakoyunlu period. The war tactics of the Karakoyunlu State were based on the military structure and culture of a nomadic Turkmen dynasty that was active in the Near East in the 14th and 15th centuries. The warfare approach of this state can be

considered as a synthesis of the nomadic Turko-Mongol warfare tradition and the settled Islamic-Turkish state approach. This article provides detailed information about the war tactics used in the military operations during the reign of Kara Yûsuf and his heirs based on the sources and scientific literature of the period.

Keywords: *Azerbaijan, Kara Yûsuf, Karakoyunlu State, War Tactics*

Giriş

Tarih biliminin önemli bir kısmı savaşların ve bunların toplumsal yaşamdaki değişimlerinin incelenmesidir. Savaşın nedenleri, sonuçları, sosyal ve psikolojik etkileri, hem mağlup hem de galip taraf dikkate alınarak sentetik bir şekilde analiz edilmektedir. Savaşlarda tarafların kullandığı askeri stratejiler, taktikler, ordunun morali, mevcut silah üssü ve tüm bunların savaş alanına aktarılması, barış zamanında askeri üssün güçlendirilmesi ve geliştirilmesi genel olarak ele alınmaktadır. İnsanlık tarihine baktığımızda ilk savaşların yaklaşık 13 bin yıl önce gerçekleştiği sonucuna ulaşıyoruz. Azerbaycan’da ilk devletlerin kurulmasıyla birlikte gerekli ihtiyaçların korunması veya artırılması amacıyla savaşların yapıldığı varsayılmaktadır. Dönem ilerledikçe savaşlardaki siyasi bölünmeler de artmaya başlıyor. Azerbaycan’ın askerî tarihine önemli katkılarda bulunan Karakoyunlu Devleti, kendine özgü savaş teknikleri ve taktikleriyle ön plana çıkmıştır. Karakoyunlular, rakipleriyle girecekleri çatışmalarda ordunun savaş alanına sağ salım ulaşmasına büyük önem vermekteydiler. Savaş hazırlığı tamamlanana kadar rakiplerini yıpratma stratejisini benimsemişlerdir. Bu taktik sayesinde Karakoyunlu savaşçıları, rakiplerinin ilerlemek istedikleri bölgelerde onlara savaşma imkânı tanımadan, düşman kuvvetlerini etkisiz hâle getirmişlerdir.

Kısa seferler için yedek silahlar ve bineklere yüklenen sınırlı miktarda yiyecek yeterli olmaktaydı. Bu nedenle, rakiplerin askeri hazırlıkları devam ederken, Karakoyunlu süvarileri de savaşa başlamaya hazır hale geliyordu. Düşman ordusu lojistik ve ordusunu hazırlarken, Karakoyunlu savaşçıları bölgeyi keşfetmek ve düşmanın gücünü tespit etmek amacıyla harekete geçiyordu. Bu durum, Karakoyunlusavaşçılarının savaşta başarı elde etmesinde temel rol oynayan faktörlerden biri olmuştur (Donuk, 2008). Karakoyunlu ordusunun temelini hafif silahlanmış süvari birlikleri oluşturmaktaydı. Bu birlikler yüksek manevra kabiliyetine sahip olup, çevik ve ani saldırılar gerçekleştirebilmekteydi (klasik “vur-kaç” taktiği). Ayrıca, at üzerinde ok atma (süvari okçuluğu) ve kılıç kullanma konusunda son derece yetkin idiler. Bu taktik, özellikle Karakoyunluların Timurîler ve Celâyirîlerle yaptıkları büyük çaplı savaşlarda onlara önemli bir üstünlük sağlamıştır. KarakoyunluDevleti’nin savaş taktikaları, hem eyalet merkezlerine yönelik saldırılarda hem de özellikle Timurîler ve Celâyirîler gibi büyük

devletlerle yaşanan karşılaşmalarda uygulanan askerî stratejiler temelinde şekillenmiştir. Karakoyunlu ordusunun savaş taktikleri, hem klasik göçebe Türk-İslam askerî geleneğine hem de Yakın Doğu'daki mevcut siyasî ve coğrafi koşullara uyum sağlamış melez unsurlara dayanmaktaydı.

Askeri seferler sırasında ordu mükemmel taktiklere göre hareket ediyordu. Bu gibi durumlarda, savaş birimleri beş bölüme ayrılırdı: Merkez, sağ, sol kanatların yanı sıra ön ve arka müfrezeler. Savaş sırasında düşmanı kuşatmak ve ciddi darbeler indirmek daha çok tercih edilirdi. Askeri birlikler bayraklar, davullar, geranaylar ve borazanlarla donatıldı (Arayancan, 2010; Nəcəfli, 2012). Kara Yûsuf döneminde Karakoyunlu savaş taktiği; çevik süvari hareketleri, aşiret temelli seferberlik sistemi, psikolojik ve diplomatik saldırı yöntemleri ile klasik Türk-İslam savaş geleneklerinin sentezlendiği pratik bir yaklaşımdan ibaretti. Bu sayede Kara Yûsuf, hem Timurîlere hem de Celâyirîlere karşı yürüttüğü mücadelelerde zafer kazanabilmiş ve Karakoyunlu devlet teşkilatını köklü biçimde güçlendirmiştir.

1. Karakoyunlu Ordusunun Meydan Savaşlarında Uyguladığı Taktikler

Karakoyunlu birliklerinin savaş taktiklerini bir takım nesnel faktörler etkiledi. Bu üslerden biri de şüphesiz atları ve silahlarıydı. At çeviklik ve hız anlamına geliyordu. Bu nedenle Karakoyunlu birliklerinin taktiklerinde hız ve çeviklik önemli unsurlardan biriydi. Atların yardımıyla daha kısa sürede uzun mesafelere ulaşmak, düşmanı aniden vurmak, beklenmedik bir durumdan hızla uzaklaşmak mümkün oluyordu.

Karakoyunluların savaş taktiklerini etkileyen bir diğer nesnel faktör de silahlarıydı. Kara Koyunlu'nun hem saldırı silahları hem de savunma silahları vardı. Saldırı silahları da yakın ve uzak mesafeli mücadele için tasarlandı. Örneğin yay, ok ve mızrak uzak savaşlar için tasarlanmıştı. Yani bu silahlarla düşmanı uzak mesafeden hedef almak mümkündü. Topuz ve kılıç yakın dövüş için tasarlanmıştı. Kural olarak savaşlar oklarla, mızraklarla ve ciritlerle başlardı. Elbette uzun mesafeden vurabilecek diğer silahların kullanılması da bir istisna değildi. İlk uzun menzilli saldırının ardından göğüs göğüse çarpışma başladı ve kılıçlar, topuz, sopa ve diğer silahlar devreye girdi (Süleymanov, 2016). Atlar, Karakoyunluların askerî taktiklerini belirleyen temel unsurlardan biriydi. Savaşa girmeden önce belli bir taktik seçilirdi, saldırı planlanırdı. Bu dönemde yüz yüze, göğüs göğüse ve kanat muharebelerinin kullanılması düşünüldü ve bu muharebeleri yürütmek için gereken güçler ve kaynaklar belirlendi. Savaş taktikleri, düşman kuvvetlerinin koşullarına ve düzenine göre seçilirdi. Yani Karakoyunlu gruplarının kanatlara gönderilmesi veya merkeze kaydırılması tesadüf değildi. Özellikle savaş alanının sağ ve sol kanatlarında karşı tarafın tanınmış bir komutanın komutasında büyük

müfrezeler bulunuyordu ve bunların saldırısını önlemek için uygun taktikler seçiliyordu. Büyük muharebe başlamadan önce davullar ve geranaylar da çalınarak Karakoyunlu savaşçıları savaşa seferber edilmiş oldu.

Karakoyunludaki ana birlik türü süvarilerdi. Doğru, onların da piyadeleri vardı. Ancak Karakoyunluların askeri faaliyetlere aktif katılımlarından kaynaklarda ciddi bir şekilde bahsedilmemektedir. Karakoyunlu birliklerinde piyadelerin varlığının göz ardı edilemeyeceğini söylemeye gerek yok. Ancak Karakoyunlu birliklerinin temelini süvariler oluşturuyordu. Bu askeri meseleler açısından ilgi çekici bir noktadır. Çünkü en eski zamanlardan beri, askeri sanatın gelişim düzeyi ne olursa olsun, piyade, dünya uluslarının askeri tarihinde ana birlik türü olmayı sürdürüyor.

Timurlu ordusunda olduğu gibi Karakoyunlu ordusunun yapısı, savaş kuralları ve zaferi sağlayan ana faktörler hakkında dönemin birincil kaynağının verdiği bilgiler büyük önem taşımaktadır. Kaynakta şöyle yazıyor: *“Şimdi bu savaşta komutan kırk bin askerini on dört bölüğe ayırıp, şöyle nizam düzenler. Sonra üç bölük baranğar bölüğü kurup, onun bir bölüğüne baranğar hiravulu adını versin. Yine üç bölük caranğar kısmını düzenleyip onun bir bölüğünü caranğar hiravulu desinler. Buna benzer baranğar bölükleri önünde yine üç bölük çapavul bölüğü koysunlar. Bunun bir bölüğü çapavul hiravulu olsun. Yine buna benzer caranğal bölükleri önünde yine üç bölük koyup, onu şakavul desinler. Bundan biri şakavul hiravulu olsun. Serdara lazımdır ki, düşmanın savaş usüllerine çok dikkat etsin. Komutanlardan hangisi serdardan buyruksuz hareket edip telaşlanırsa onu tenbih etsin. Öndere lazımdır ki, düşmenin giriş çıkışına baksın.... Komutan ayrıca şuna da baksın: Düşman ordusu meydanda toplu halde mi muharebe edecek, yoksa sağa ve sola kanat mı açacak? Nasıl olursa olsun önce büyük hiravulu karşılarına çıkarıp savaştırmalı. Bunun ardından çapavul hiravulunu ve şakavul hiravulunu peş peşe sevk edip büyük hiravulun yardımına yetiştirsin. Arkalarından ise çapavulun birinci bölüğünü ve şakavulun birinci bölüğünü göndersin. Onlar ardından çapavul ikinci bölüğünü, şakavul birinci bölüğünü göndersin. Eğer düşmen üzerine indirilen şu yeddi hücum derbesiyle fetih olmazsa, o zaman baranğar hiravulu ile caranğar hiravulu salsın ki, böylece düşmen üstüne dokuz darbe vurulmuş olur. Eğer bununla da fetin müyesser olmazsa, baranğar birinci bölüğü, caranğar ikinci bölüğü atla baskın yapsın. Şu on bir darbeye düşmen bölükleri kırılıp fetih olacaktır. Eğer bazen bu darbelerle de iş zaferle hallolmazsa, baranğar ikinci bölüğünü, baranğar birinci bölüğünü cenge soksun. Bu on üç darbeden sonra düşman sipahi bölükleri yenilerek nusretin kazanılmasından ümid edilebilir. Yine de bu on üç darbeye fetih-zafer elde edilemezse, o zaman serdara lazım olan gol bölüklerini tüzüğe göre düzenlemektir. Düşmanın gözüne kendini dağ gibi gösterip ağır akan derya gibi düşman üstüne*

yürüyüş kılınsın. Savaş bahadırlarına buyursun ki, kılıçla dövüşme taarruzuna geçsinler. Okçu, keskin nişancılara buyursun ki, düşman üstüne ok yağdırsınlar. Eğer böylece de fetih olmazsa bana haber gönderip serdar kendisi meydana atılsın ki, yardımına yetişeceğim” (Timurun Günlüğü, 2010, s. 126-128; Ömir Teymurun vəsiyyətləri, 1991, s. 104-106; Fərzəlibəyli, 2003, s. 59-60; Nəcəfli, 2012, s. 100-101).

Karakoyunlu ordusunda savaş esnasında klasik beş bölümlü düzen uygulanırdı. Buna göre hükümdar ordunun merkezinde konumlanırken, şehzadeler veya tanınmış emirler sağ ve sol kanatları yönetirdi. Ön hat (mangalay), ordunun merkez bölümünün önüne dizilir ve onun önünde bir çarhçı grubu bulunurdu.

Karakoyunlularda ordunun teşkilatlanması ve savaş taktiklerinin oluşturulması Kara-Muhammed (1380-1389) zamanında gerçekleştirilmiştir. 1382 yılında Nahçıvan yakınlarında Celayiri Şeyh Ali ile yaptığı savaşta gösterdiği taktik, Karakoyunlu ordusunun ne kadar yetenekli olduğunu ortaya çıkardı. Savaştan önce Kara Muhammed, 5.000 askerini her biri 300 kişilik 30 gruba ayırdı. 16 müfrezeden biri öne geçerek Celayiri'lere ok atmaya başladı ve düşman saldırdığında geri çekilmeye çalıştı. Bu sırada diğer gruplar da geri çekilen Karakoyunluaskerlerini kovalayan düşmana ok atarak saflarını bozdu. Daha sonra ana kuvvetler düşmana saldırıp onları mağlup etti. 20.000 kişilik Celayiri ordusu, savaş planı mükemmel bir şekilde organize edildiğinden kısa sürede yenilgiye uğratıldı. Çatışmada Şeyh Ali ve ordu komutanı Pir Ali öldürüldü. Bu zafer Karakoyunlunun nüfuzunu ve gücünü büyük ölçüde artırdı (Abru, 2007; Sümer, 1984; Erdem, 2005; Nəcəfli, 2012). Hafız Abru'nun sunduğu yukarıdaki bilgiler, Kara Muhammed döneminde Karakoyunlu ordusunun her biri üç yüz askerden oluşan birliklere düzenli olarak ayrıldığını bir kez daha göstermektedir. Bir sonraki seviyede, birlikleri her mangada on kişi olacak şekilde otuz mangaya böldü. Bu da Kara Muhammed zamanından itibaren Karakoyunlu ordusunun oluşumunda aşar sisteminin hala mevcut olduğunu göstermektedir. Emir Şemseddin'e 1417 yılında verdiği fermanın başında yer alan “umera-y ulusat, tumenat, hezereat, sedeat” ifadesi de Kara Yusuf zamanında bu sistemin yürürlükte olduğunu teyit etmektedir (Tabatabai, 1352; Korkmaz, 2022). Ebu Bekir Tihrani, Uzun Hasan'ın Karakoyunlu hükümdarı Cihan-Şah'ı mağlup edip öldürdüğünde, yakalanıp öldürülen emirlerin tamamının bin ve on bin askerin komutanları olan tuğ ve davul emirleri olduğunu belirtiyor (Tihrani, 2001; Korkmaz, 2022). Bu bilgiler ışığında ordunun on, yüz, bin ve on bin kişilik gruplara ayrıldığını ve bu grupların her birinin emirler tarafından kontrol edildiğini söyleyebiliriz. Ebu Bekir Tahrani'nin kayıtlarına göre, Kasım 1467'de Sancak savaşı'nda Cihan-Şah öldürülünce ünlü emirler ve ordu emirleri esir alındı (Tihrani, 2022).

Orijinal kaynağın verdiği bu bilgilerden Cihan-Şah zamanında ordunun on bin, bin, yüz, onluk tümenlere göre teşkilatlandırıldığı anlaşılmaktadır.

Görüldüğü üzere, Karakoyunlu Devleti'nde ordu onluk sistem temelinde örgütleniyordu. Büyük boy kuvvetleri için “el” ve “ulus” terimleri kullanılıyordu. On binlik askeri birlik “tümen” olarak adlandırılıyor, komutanına ise “emir-tümen” deniliyordu. Binlerce askerden oluşan gruba “hazara” adı veriliyor ve bu grup “Amir-hazara” tarafından yönetiliyordu. Yüz kişilik bir gruba “sade” adı verildi ve başında “Amir-sade” vardı (Şami, 1987). Askerlik sisteminde bin kişiyi yöneten kişiye binbaşı, yüz kişiyi yöneten kişiye yüzbaşı, on askeri yöneten kişiye ise onbaşı denirdi. Karakoyunlu Devleti'nde orduda görev yapan emirlerin çoğuna hizmet karşılığında soyurgal veriliyordu. Aslında soyurgallar hükümdarın mülkiyetinde kalıyordu ve aynı zamanda hükümdara vergilendirme, yerel yönetim ve yargı yetkisi hakkı veriyordu. Böylece devlet ordu giderlerine çok fazla para harcamıyor; bu giderler, ordunun sahibi olan emirler tarafından karşılanıyordu.

Savaş sırasında tümen, Hazara ve birlik emirleri her evden ve çadırdan bir atlı alabiliyordu. Bu emirlere bayraklar ve trompetler verildi. Savaşa çağrıldıklarında paylarına düşen askerlerle birlikte buluşma yerinde bulunmaları gerekiyordu. Askeri sefer çağrısı yapıldığında bölge emirlerine, Hazara emirlerine ve birlik emirlerine orduya kaç askerle katılmaları gerektiği konusunda bilgi vermek Tervâcilerin göreviydi (Timurlenk. Timur'un Prensipleri, 2011). Ayrıca Ulus emirleri ve eyalet kadıları, askerler için ihtiyaç duyulan malzeme konusunda teveccühlere bilgi veriyordu (Alan, 2011). Bu durum Tervâcilerin aynı zamanda ordunun erzak ve beslenmesinden de sorumlu olduklarını göstermektedir (Paydaş, 2002). Ordu, askeri seferler sırasında mükemmel taktiklerle hareket ediyordu. Bu gibi durumlarda, muharebe birimleri 5 bölüme ayrıldı: merkez (kalp), sağ, sol kanatlar ve ayrıca ön ve arka takımlar. Savaş sırasında düşmanı kuşatmak (yan saldırı yoluyla) ve ciddi darbeler indirmek daha çok tercih edildi. Askeri birlikler bayraklarla, davullarla, trompetlerle donatıldı (Piriye, 2003). Karakoyunlular muharebe sırasında düşmanı zor duruma düşürmek için başka savaş taktikleri de kullanmışlardır. F. Sümer'e göre bunlardan en yaygın olanı hendek kazarak orduyu korumak ve bunları daire şeklinde düzenlemektir (Sümer, 1984; Nəcəfli, 2012). Aynı zamanda Karakoyunlu hükümdarları düşmanla karşı karşıya gelme, pusu kurma gibi savaş taktiklerini de kullandılar.

Karakoyunlu hükümdarı Kara Yûsuf 'in Osmanlı Padişahı I. Mehmed'e Teymuri Sultan Şahruh'un Azerbaycan'a yürüyüşüyle ilgili mektubunda, “... *Sevgili oğlum Cihan-Şah'ı Sultaniyeni korumak için gönderdim. Güvendiğim oğullarım Emir Şah Muhammed Bahadur ve İsfahan Bahadur'u bir menzil karaula gönderdim ve elli bin iyi süvari ile Tebriz'den Ucan'a*

yürüyorum. “Oğlum Kara İskender 20 bin kişiyle arkada pusuda duruyor” ifadesinin kullanılması, Karakoyunluların da savaşta pusu taktiğini kullandığını gösteriyor (bkz: Feridun Bey, 1274, s. 158; Arayancan, 2010, s. 292; Nəcəfli, 2012, s. 103).

Karakoyunlu İskender de babası gibi çeşitli yöntem ve taktiklerle ordusunu savaşa hazırladı. Sultan Şahruh’un Azerbaycan’a ilk yürüyüşü sırasında ordusunda çok sayıda fil vardı. Bunu dikkate alan İskender, Alaşkerd Muharebesi’nde özel bir savaş taktiği kullandı. Hasan Bey Rumlu bu konuda şöyle yazıyor: “*Türkmen ordusu Horasan ordusunun fillerinden korkuyordu. Çünkü atları hiç fil görmemişti. Büyük boğaları saman çuvallarıyla yüklediler ve onları fillere benzettiler. Mirza İskender bir grup cesur adamla birlikte merkezde karar kıldı. Sağ kanatta ise asllarıyla birlikte Pir Hüseyin Bey Saadlu, Korkan Alpavut, Sarkan Alpavut ve Pir Mehmat Saadlu yer alıyordu. Sol kanatta ise İsfahan Mirza, Bayram Bey ve oğlu Şahsuvar Bey yer alıyordu*” (Rumlu, 2017, s. 100; Sümer, 1984, s. 121). Kara Yusuf zamanında sürekli saldırı halinde olan Karakoyunlu ordusu bu savaşta da aynı yöntemi kullandı. Savaşın ilk günü sonuçsuz sona erdi. Savaşın ikinci gününde “*Cagatay’ın birlikleri bir ordu hattı oluşturdu ve yaklaşık yarım fersakh ilerledi. Diğer tarafta Türkmen ordusunun iki kanadını ve merkezini aynı düzende düzenleyen Mirza İskender, karşılıklarına çıkıp bir karar verdi. Yiğitlerin saldırı fırtınası ve yiğit aslanların uğultusu dünyayı sarstı... Türkmenler, Sultan Şahruh’un [ordusunun] merkezine döndüler. Merkezin önünde vahşi filler ve okçu piyadeleri sıralanmıştı. [Türkmenler] çok sayıda piyade ve süvariye öldürüp yere attılar ve filleri çok sayıda yaraladılar. Hatta savaş atlarını kadınların bulunduğu yere kadar dörtlüğe sürdüler ve önlerinden birkaç deve kafilesini sürdüler*” (Rumlu, 2017, s. 102-103). Ancak savaşın ikinci günü, İskender’in büyük bir cesaret göstererek düşmana ciddi bir darbe indirmesine rağmen başarısızlıkla sonuçlandı. 1 Ağustos’ta muharebenin üçüncü gününde şafak sökünce Şahruh’un ordusunun sağ kanadı Karakoyunluların sol kanadına – İsfahan Mirza’ya saldırarak onu mağlup etti. Bunu gören İskender, durumu düzeltmek için Şahruh’un merkezi güçlerine saldırdı. Baysungur Mirza, Emir Şahmelik ve Emir Şeyh Loğman Barlas onun yiğitliğine dayanamayıp kaçmak zorunda kaldılar. Saldırıyı sürdüren İskender, önüne gelen fillerin gövdelerini keserek arkalarındaki okçu grubunu yok etti. İskender’in bu saldırısından düşman ciddi kayıplar verdi. Karakoyunlu ordusunun sağ kanat komutanları esir alınmasına rağmen saldırıyı sürdürerek Şahruh’un sol kanadına ciddi bir darbe indirdiler. Emir Butan ve Hoca Muhammed Müşerref Simnani öldürüldü. Şahruh’un karargahına doğru ilerleyen Karakoyunlular, yiyecek ve cephane taşıyan deve kervanını ele geçirmeye başladı (Rumlu, 2017, s. 103; Sümer, 1984, s. 122; Nəcəfli, 2012, s. 139). Hasan Bey Rumlu, “*Türkmen*

birliklerinin kıyameti hatırlatan art arda saldırıları sonucunda galip gelen ordunun, düzenine ve geleneğine aykırı olarak adeta kaçış yoluna girdiğini” ifade etmektedir (Rumlu, 2017, s. 103).

F. Sümer, Teymuri tarihçilerinin de itiraf ettiği gibi zaferin Karakoyunlular tarafından kazanılacağını yazıyor. Karakoyunlular bir kez daha saldırırsa zafer kesin olacaktı. Ancak Şahruh’un ordusunun sayısal üstünlüğü buna izin vermedi. O sırada Şahruh’un yanında bulunan Emir Şahmelik, davul çalarak İsfahan Mirza’nın yakalandığını duyurdu. O sırada merkezde bulunan Baysungur, beş bin kişilik bir kuvvetle sol kanadın yardımına gelerek onu zor durumdan kurtardı. Şahruh ana güçlerle birlikte saldırmaya başladı. Karakoyunlular, kuvvetlerinin azlığı nedeniyle bozulan savaş düzenini sağlayamadıkları için savaş mevzilerini terk etmek zorunda kaldılar (Sümer, 1984; Nəcəfli, 2012). Böylece Karakoyunlu İskender’in, Timurlu hükümdarı Şahruh’un 200.000 kişilik ordusuna karşı 40.000 kişilik bir orduyla tasarladığı dönem için önemli bir savaş taktiği, eşit olmayan güçlerin savaşında başarısızlıkla sonuçlandı. İskender bu savaşta mağlup olmasına rağmen düşmanlarını korkutmayı başardı. Çünkü Sultan Şahruh, Azerbaycan’ın yönetimini oğullarına ve emirlerine vermek istese de hiçbiri buna razı olmadı. Bunun tek nedeni İskender’in cesaretidir (Devletşah, 2011; Sümer, 1984). Karakoyunlu hükümdarı İskender’in Eylül 1429’da Timurlu Sultan Şahruh ile yaptığı Salmas savaşında kullandığı savaş taktikleri de dikkat çekmektedir. İskender bu savaşta iyi bir savaş taktiği seçmişti. Öncelikle savaş pozisyonu doğru seçilmiş, İskender’in ordusu “sağda dağlarla, solda sularla çevrili bir yere karar vermiş ve kampının dört yanını hendekler kazmıştır” (Rumlu, 2017). Sultan Şahruh’un ordusunun burayı kuşatması imkansızdı. İskender’in ordusunun sağ kanadını Ebu Said Mirza, sol kanadını ise Cihan-Şah Mirza yönetiyordu. İskender ordusuyla birlikte merkezdeydi. Timurlu ordusunda merkezde Şahruh, sağda İran valisi Şehzade İbrahim Mirza, solda Baysungur Mirza, yedek kuvvetlerin başında ise Muhammed Cuki Mirza yer alıyordu (Rumlu, 2017). İlk çatışma Cihan-Şah ile Şehzade İbrahim Mirza arasında yaşandı. Şahruh’un ordusundan hiç kimse İskender’in ordusunun merkezine saldırmaya cesaret edemedi. Bir süre sonra Cihan-Şah kendisini zor durumda bulduğunda İskender onun yardımına koştu. İskender harika bir liderlik örneği gösterdi. Hasan Bey Rumlu şöyle yazıyor: “*Mirza İbrahim’in ordusuna, savaş ormanının aslanları ve Bahadırlar’dan oluşan bir grupla baskın düzenledi. Meydanın yüzeyini dört kanatlı ok ve delici mızrakla yiğitlerin korkusundan onu kan kırmızısı boyadılar*” (Rumlu, 2017, s. 131). İskender’in bu hareketi tüm ordusuna örnek olmuş ve ordusu daha da çaba sarf etmiştir. Karanlık çöktükçe savaş sona erdi. Bir gece baskını beklentisiyle her iki taraf da sabaha kadar koruma oluşturdu. Güneş doğarken savaş yeniden başladı. 1421 Aleşkerd savaşında olduğu gibi Şahruh’un ordusu

hala kalabalıktı ve sanki tarih tekerrür ediyordu. İskender savaşta üstünlük sağlayarak Mirza Bey Sungur'un kuvvetlerini mağlup etti ve Şahruh'a yaklaşıyordu. Ancak Mirza Muhammad Cuki liderliğindeki büyük bir yedek kuvvetin Şahruh'un emriyle savaşa girmesiyle durum değişti. İki gün süren çatışmalardan sonra İskender'in ordusu son derece yoruldu ve Şahruh'un yeni kuvvetlerinin saldırısını engelleyemeyince geri çekilmek zorunda kaldı. Şahruh, oğlu Muhammad Cuki komutasındaki ordunun bir bölümünü İskender'i takip etmeleri için gönderdi. İskender sürekli rotasını değiştirerek yolculuğuna devam etti. İskender, Erciş şehrine girmek istese de kapılar açılmadı. Burada çok zaman kaybettiği için düşman ona çok daha fazla yaklaşabildi. İskender, kendisini takip eden Muhammed Cuki'yi mağlup ederek onu geri dönmeye zorladı (Rumlu, 2017; Sümer, 1984).

2. Kale ve Şehirlerin Kuşatılması Sırasında Uygulanan Savaş Taktikleri

Kale ve şehirlerin kuşatılması sırasında Karakoyunlu ordusu, direnişin derecesine göre savaş taktikleri uygulardı. Kalelerin kuşatılması sırasında kuşatılan kale hakimleri öncelikle kale duvarlarını güçlendirdiler, ardından mümkün olduğu kadar yiyecek ve silah topladılar, kale kulelerine muhafızlar yerleştirdiler ve mazgalları oklarla donattılar. Kalelerin kuşatılması sırasında genellikle karşı taraf kement atarak kale duvarlarına tırmanmaya, merdivenlere veya kuşatma arabalarına yaslanarak duvarları kırmaya çalışırdı. Buna ek olarak, kuşatma ekibi sıklıkla hendekler kazarak veya kalenin duvarlarını yıkarak içeri girmeye çalışıyordu.

Hasan Bey Rumlu, Kara Yûsuf 'in 1406 yılında Erzincan'a ilerlediğini, Van ve Vosta'nı aldıktan sonra Avnik kalesini de ele geçirmek istediğini yazıyor (Rumlu, 2017). Bu amaçla kılıç, hançer, kement, ok, mancanak ve diğer silahlarla silahlanan Karakoyunlu ordusu Avnik kalesini kuşatmış, kalenin kuleleri yıkıldığı için kısa süre sonra ele geçirilmiştir (Korkmaz, 2022). Kara Yusuf, 1408 yılında Timurlu Ebu Bekir'e karşı kazandığı ikinci zaferden sonra yazı geçirmek üzere Tebriz'den Aladağ'a gitti. Tebriz'den ayrılmadan önce amirul-umara, Bistam Bey Cagirli'yi Acem İrak'ı fethetmesi için gönderdi. Bistam Bey, Erbil'den Sultaniye'yi almak için harekete geçti. Sultaniye kalesini kuşatmadan önce kalenin kutvalına bir haberci göndererek kaleyi teslim etmeyi ve özgürce ayrılmayı teklif etti. Ancak kalenin kutvası Derviş Guşçu bu teklifi kabul etmedi ve direnmeye karar verdi. Bistam Bey, kaleyi yaklaşık bir ay kuşattıktan sonra kaleyi ele geçirdi ve kalenin yönetimini kardeşi Masum Bey'e verdi (Rumlu, 2017; Sümer, 1984). Şehir ve kalelerin kuşatılması sırasında kullanılan taktiklerden en dikkat çeken, kuşatmayı uzun süre sürdürmek ve dışarıdan bağlantısı kesilen şehir ve kale sakinlerinin yiyecek ve su kaynaklarının tükenmesini sağlamaktı. Açlık ve susuzluktan zayıflayan düşmanın teslim olması bekleniyordu. Bu yöntem genellikle kuşatmada

zafer getirdi. Şehirlerin kuşatılması sırasında şehirlerin yok olmasını engellemeye, bitki örtüsüne, ağaçlarına, sulama kanallarına zarar vermeden ele geçirmeye çalıştılar (Cahen, 1971). Karakoyunlu ordusu da bu taktiği başarıyla kullandı. Kara Yûsuf 'in oğlu İsfahan Mirza, 1430'da Erbil ve Musul'u ele geçirdikten sonra Hille'ye doğru ilerledi. Hille, Sultan Hüseyin Celayiri'nin idaresi altındaydı. İsfahan Mirza ile Sultan Hüseyin arasındaki savaşta İsfahan mağlup oldu. Daha sonra yeniden toplanıp Hille'ye ikinci kez saldırdı. İsfahan Mirza Sultan Hüseyin'in emirleri Emir Halil ve Emir Yar Ali, 20 Nisan 1431'de şehri kuşattı. Hasada denk gelen kuşatma 6 ay sürdü. Yiyecek sıkıntısı nedeniyle kasaba halkı açlıktan ölmek için köpek ve kedi eti yemek zorunda kalıyor. Durum öyle oldu ki buğday ekmeğinin fiyatı 12 bin dinara ulaştı. İnsanlar birbirini yiyebilecek seviyeye geldi. Şehrin ünlüleri Sultan Hüseyin'den İsfahan Mirza ile barış anlaşması yapmasını istedi. Sultan Hüseyin, İsfahan'dan kendisine zarar gelmeyeceğine dair teminat aldıktan sonra 5 Ekim 1431'de şehri teslim etti (Rumlu, 2017). 1435 yılında Sultan Şahruh'un Azerbaycan'a yaptığı üçüncü sefer sırasında ordusu İskender Karakoyunlu'nun ailesinin bulunduğu Alince kalesini kuşatınca kuşatmanın uzaması tarafların müzakerelere başlamasına neden oldu. Hasan Bey Rumlu şöyle yazıyor: *"Yaklaşık iki ay boyunca ordu Alince'ye mevzilenmişti ve birçok çatışma yaşanmıştı... Kaledeki halk zor durumdaydı ve çaresiz kalmaktan başka çareleri yoktu. Yüce tahtın temsilcisine şu dilekçeyi yazdılar: "O kağanın mutlu gölgesi [bizim için] değerlidir ve biz kadınlardan, çocuklardan ve zayıflardan oluşan bir grup insan bu kaledeyiz. Öte yandan, akıllı düşünce ve ölçü sahibi Mehdi-Alan'ın (sultanın eşi) – saltanatı daim olsun – özel halkı ve elçileri kalemize hürmet ederse, eğer o gelirse onunla bir antlaşma yaparız. Kaleyı teslim edeceğiz ve o aziz adına bir para kesip vaaz okuyacağız. Rahmeti bol olsun!"* (Rumlu, 2017, s. 142). Sultan Şahruh, emirlerle istişare ettikten sonra eşi Fatma'yı elçi Adil ile birlikte Alince kalesine gönderir. Görüşmeler sonucunda genel anlaşmaya varıldı. Mirza İskender'in karısı bir antlaşma yaparak onlara kaftanlar giydirdi ve peşkaşla birlikte kaleden dışarı gönderdi. Hükümdarın ordusunun yanına gelerek durumu Melik Hasan, Emir Muhammed Miram, Emir Yûsuf Hoca ve muzaffer askerlere anlatarak Karabağ'a yerleştiler (Rumlu, 2017). Böylece taraflar arasındaki gerginlik ortadan kalktı. Karakoyunlu ordusu şehirleri tek tek ele geçirdiğinde kullandığı savaş taktikleri arasında direnen şehirlerin uzun süre kuşatılması da vardı. Hasan Bey Rumlu, bu taktiğin Kum şehrinin alınması sırasında Cihan-Şah'ın oğlu Pir Budak tarafından kullanıldığını belirtmektedir. Şöyle yazıyor: *"Mirza Pir Budak, muzaffer orduyla birlikte Bağdat'tan ayrıldı ve babasının ordusuna katıldı. Cihan-Şah padişah onu, Emir Bayezid Cagirlu, Amir Şahsuvar, Şahali Bayrami, Pirzad Bey Bukhari, Emir Ali Nikruz gibi büyük emirlerle birlikte Irak'ı fethetmek için başarılı bir günde dünyayı ateşe veren diğer emirlerle birlikte gönderdi. Mirza*

ve emirlerin eylemi öncesinde Şahsuvar'ın mulazimi Aydın, ordusuyla Sava'yı ele geçirdi ve Mirza Babür tarafından o şehrin hükümdarı olan Emir Şeykhali Bahadır'ı hapse attı. O sırada Pir Budak tepeden tırnağa silahlı olarak Kum şehrini kuşattı. O şehrin valisi Yûsuf Hoca'nın oğlu Derviş Ali Mirak, şehrin kapılarını uyanık adamlara tahsis ederek ok ve taş atmaya başladı. Cihan-Şah'ın ordusu yaklaşık iki ay boyunca şehrin etrafında oturdu. Sonunda bu ülkenin başında bulunan Hoca Yahya Kumi şehri Mirza Pir Budak'a devretti" (Rumlu, 2017, s. 189-190).

Karakoyunlu ordusu İhtiyareddin Kalesi'ni kuşattı ve kalenin hakimi Ahmed Yasavul'a kaleyi teslim etmesi için bir elçi gönderdi. Hasan Bey Rumlu şöyle yazıyor: "*Emir Bayezid Cagirli, Horasan halkının gönlünü kazanmakla meşguldü ve Ahmet Yasavul'a işi bilen elçiler gönderip onu çağırdı. Ahmed Yasavul rahatsız edici sözlerle bir mesaj göndererek savaş ve muharebe belirtileri gösterdi. Bu nedenle asker kalabalığı kaleyi merkez olarak kuşattı... Ahmed Yasavul'un teslim olmaktan başka çaresi kalmadığından, büyük çaresizlik nedeniyle uzlaşma yolunu seçti. Elçiler gönderip barış istedi. Türkmen hükümdarı onun isteğini kabul etti... İhtiyareddin Kalesi'nin hakimliği Emir Bayezid Bistam'a verildi*" (Rumlu, 2017, s. 219).

Kuşatan tarafın kullandığı en iyi yöntemlerden biri, kalenin su ve yiyecek kaynaklarını keserek direnişi mümkün olduğu kadar zayıflatmak ve kırmaktır. Bunun üzerine Cihan-Şah'ın oğlu Pir Budak isyanını bastırmak için Bağdat kalesine geldiğinde askerleriyle kaleyi tamamen kuşattı. Havanın çok sıcak olması ve güneşin askerlerin üzerindeki demir elbiseleri ısıtması nedeniyle Cihan-Şah'ın ordusu toprağı kazmak ve yer altına inmek zorunda kaldı (Tehrani, 1998; Devletşah, 1957; Arayancan, 2010). Yaz mevsimi olması nedeniyle kalede açlık ve kıtlık ciddi anlamda kendini gösterdi. Bağdat halkı feryat halindeydi ve kuşatma başarıyla sona erdi. Ebu Bekir Tihrani şöyle yazıyor: "*Sonunda elini acizlik eteğine atarak babsından sığınma istedi. Babsına, kardeşi Muhammed'i Mirza'ya ve emirlere söz verip yemi etsin diye kardeşi, Cihan-Şah Mirza'nın emiri-divan'ı olan Emir Abdurrahman-ı Buhari'yi elçi olarak babasının yanına gönderdi*" (Tihrani, 2001, s. 243; Tehrani, 1998, s. 189-190).

Kalenin kuşatılmasında kullanılan bir diğer taktik de kalenin etrafındaki hendekleri yakacak odunla doldurmak ve kale duvarında delikler açmaktır. Nitekim Karakoyunlu ordusu Damgan kalesini kuşattığında, kalenin etrafındaki hendekleri yakacak odunla doldurup ateşe vermişler. Ancak kale duvarında delik açmaya çalıştılar. Aynı zamanda kalenin kuşatılması sırasında yüksek duvarlar inşa edilmiş ve bu duvarların üzerine okçular yerleştirilerek kuşatma sırasında kaledekilerin direnci kırılmaya çalışılmıştı (Arayancan, 2010). Hasan Bey Rumlu bu konuda şöyle yazıyor: "*Mülkün ortak sahibi ve divan emiri (emiri-divan) olan Emir Bayezid*

Cagırlı, Horasan halkının gönlünü kazanmakla meşguldü ve Ahmed Yasavul'a sözü bilen elçiler gönderip onu çağırdı. Ahmet Yasavul rahatsız edici sözlerin yer aldığı bir mesaj göndererek savaşın ve kavganın işaretlerini gösterdi. Bu nedenle asker kalabalığı kaleyi merkez olarak çevreledi. O noktaya gelen emirler, kalenin çevresine bir duvar inşa edip onu üç metre yüksekliğe kaldırdılar ve buraya okçular yerleştirdiler. Her deliğe güçlü yayları olan on genç adam görevlendirdiler. Ahmet Yasavul, teslimiyetten başka çare bulunmadığı için büyük çaresizlikten uzlaşma yolunu seçti. Elçiler gönderip aman istedi” (Rumlu, 2017, s. 219).

Hasan Bey Rumlu, Pir Budak ile Sencer Mirza arasındaki savaşta Pir Budak'ın kullandığı savaş taktiklerini şöyle yazıyor: Pir Budak Mirza, Kirman civarına geldi. “*Pir Budak dinlenmek, yorgunluğunu atmak, develeri ve atları rahatlatmak için birkaç gün orada kaldı... Sencer Mirza o sırada Laver geçidindeydi. Orada kendini güçlendirdi, yüklerini, mallarını ve ailesini dağda sakladı, hendek kazdı. Sencer Mirza atları ve silahları hazırlamış ve savaşa hazır. Safların toplanması ve kılıçların çekilmesi zamanı yaklaştığında Pir Budak atına bindi ve orduyu hazırlamak için döndü. Zırhlı süvariler yüzünden meydanın yüzeyi demir duvara benziyordu. Savaş alanının zemini kalın karaçalı çeliği ve dar halka zırhla kaplıydı. Her iki grubun cesur adamları ve her iki grubun atlıları hevesle sahaya çıktılar ve birbirlerine düşmanlık kılıçlarını çektiler. Göz açıp kapayınca kadar toz Balık burcuna yükseldi. Dünyayı dolaşan güneşin gözü tozla kaplıdır. Cagatay Türkmenleri üç kez mağlup etti. Böylece Mirza Pir Budak'ın azmi bacaklarını titretti. Pirgulu Kükeltaş onu firar yönünden kararlılık istikametine davet etti. Çevik ve cesur gençlerden biri olan Ali Hakkak İsfahani, piyade takımını düzenleyip hazırladı ve Cagatay ailelerinin ve yüklerinin barındığı dağın arkalarına doğru yola çıktı. Ailelerinin bulunduğu yere geldi ve soygun ve yağmalamaya başladı, bu da savaşçılar arasında kaosa ve depreme neden oldu. Askerler ailelerine sahip çıkmak ve mallarını korumak için vakit kaybetmeden ailelerinin yanına döndü. Türkmenler kazandı ve onları üzdü” (Rumlu, 2017, s. 198-199).*

Karakoyunlu ordusunun muharebe sırasında kullandığı taktiklerden biri de seçilmiş süvari birliklerinin genellikle kuşatma ve savaş sırasında hızlı hareket ederek düşman kampına ve karargâhına saldırıp onları yok etmesidir. Karakoyunlu ordusunun savaşta kullandığı bu yöntemin pek çok örneği vardır. Böylece “1447 yılı sonunda İskender b. Kara Yusuf'n oğlu Elvend, ulu amcası Cihan-Şah Mirza'ya asi oldu. Taşkınlık sancağını açarak Erbil'ini yönetimi altına aldı. Cihan-Şah Mirza, Emir Rüstem-i Tarhan'ı onu kovmak için saldırıya gönderdi. Saldırı birliği ona ulaşınca her iki topluluk arasında savaş meydana geldi. Büyük bir öldürme hareketi yapıldı. Elvend bozkuna uğradı. Yağmalanmış, yenilmiş ve perişan bir halde Cihangir Mirza'nın yanına gitti” (Tihrani, 2001, s. 120-121).

Gece baskınları Karakoyunlu ordusunun kullandığı savaş taktiklerinden biridir. Düşmanın en hazırlıksız olduğu dönemde ani baskınlarla yok edildi. Özellikle kale kuşatmaları sırasında zayıflayan kale duvarlarının aşılması kolaydı. Böylece İsfahan Mirza Sultanı Hüseyin Celayir'i Hille'den uzaklaştırdıktan sonra askerleriyle birlikte Vasit'e doğru yola çıktı. Oradan Selman-ı Farisi'ye gittiler. Askerleriyle birlikte bir süre Numaniye'de kaldıktan sonra buraya merdivenler inşa ettiler ve 9 Nisan 1433 gece yarısı Şah Muhammed yönetimindeki Bağdat kalesinin surlarına yaklaştılar. Gece yarısı şehrin Halba kapısına merdivenlerle saldırarak kapıyı kırıp içeri girdiler. Şah Muhammed'in askerleri gece yapılan sürpriz baskında mağlup edildi ve İsfahan'ın askerleri kısa sürede şehri ele geçirdi (Bağdadi, 2010; Korkmaz, 2022). Karakoyunlu ordusu, şehir ve kale kuşatmalarında gece baskınları yaptığı gibi, savaş sırasında kamplarında bulunduğu sırada da düşmanın gece baskınlarına karşı gerekli tedbirleri almıştı. Böylece Karakoyunlu İskender ile Timurlu hükümdarı Şahruh arasında gerçekleşen Aleşgerd savaşının ilk günü tarafların birbirlerine ok atmasıyla sona erdi. O günün akşamı Sultan Şahruh, Karakoyunlu ordusunun gece saldırısından korunmak için birliklerin önüne hendekler kazdırdı ve askerlerinin bir kısmını sabaha kadar nöbet tuttu (Rumlu, 2017; Sümer, 1984; Korkmaz, 2022). Kale ve şehirlerin savunması sırasında Karakoyunlu ordusu, düşmanın askerlerini ve hayvanlarını yiyecek ve yem olmadan zor durumda bırakarak kuşatmayı genişletmek için şehrin etrafındaki arazinin ekilip biçilmesini engellemeye çalıştı. Böylece 1421 yılında Bağdat hakimi Şah Muhammed Sultan Şahruh'un Bağdat'ı kuşatmasını önlemek amacıyla halkın şehir çevresinde tarımsal iş yapmasını yasakladı. Ancak şehir çevresinde ekimin olmayışı Bağdat'ta yiyecek sıkıntısına neden oldu (Korkmaz, 2022). Diğer Türk devletlerinde olduğu gibi Karakoyunlu Devleti'nde de savaştan önce şehirlerin ve kalelerin elçi gönderilerek teslim edilmesi geleneği yaygındı. Antlaşmayla teslim olan düşmana gerekli yeminler verildi ve genellikle hükümdarı olduğu yerin yargıcı olarak tutuldu. Böylece 1413 yılında Kara Yûsuf , kendisine isyan eden Bistam bey Cagiri'yi azarlamak için Sultaniye'ye yürüdü. Sultaniye ve Kazvini'yi yağmalayan Ömer, Şeyh Ömer'in oğlu İskender Mirza'nın kendisine doğru ilerlediği haberini aldı. İskender'i karşılamak için Nihavende gelen Kara Yûsuf 'in askerleri arasında bir hastalık baş gösterdi. Bu nedenle Tebriz'e dönmek zorunda kalan Kara Yûsuf , kalesinin sağlam olması nedeniyle bir süre kendisine itaat etmeyen Gavrud Kalesi hakimi Emir Baba Hacı'nın üzerine yürüdü. Ancak bu sefer mücadele yolunu seçmedi ve Kara Yusuf'un yanına hediyelerle gelerek ona itaat teklif etti. Bu durumdan memnun olan Kara Yusuf Gavrud torpaklarını Emir Baba Hacı'ya verdi (Sümer, 1984; Korkmaz, 2022). Elçiler aracılığıyla barış yolunu seçen düşmana, kaleyi terk edip istediği yere gitme fırsatı da verilirdi. Daha önce de

belirttiğimiz gibi Muhammed Mirza, Damgan kalesini kuşatırken, Ebu Bekir Tihrani kaleye elçi olarak gönderilmişti. Ebu Bekir Tihrani yazıyor: *“Bu kölenin Hacı Nasireddin ile önceden tanışıklığı olduğu için bu yenilgi sözüne inanacaklarına emindim. Hendekin kenarında giriş izni istedim. Hacı’enin memuru ve benim dostum olan Mevlana İbrahim adındaki bir, bu hakirikale duvarının üzerinden görünce çok hoşnut olup sevindi ve Hacı’ye haber ulaştırdı. Bu hakiri çağırdılar. Giyaseddin-i Halaç ile birlikte içeri girdik. Nasihat ve dostluk yoluyla onu barışa ve itaate çağırdım. Hacı cevabında, “Bu guruhun sözüne güvenilmez. Onlar, taraftarları olmasına rağmen İsfahan’a ve İsfahan halkına, ilim aleminin çökmesine sebep olabilecek bir iş yaptılar. Fakat eğer Şahzade ve emirler, bu yakınlardan şehre üç fersah uzaklıkta olan Astane’ye giderlerse, ben şehri ona teslim ederim. Çoluk çocuğumu alıp kaçma yoluyla bir köşeden dışarı çıkarım. Ancak şartım, benim arkamdan gelmemeli ve benim ve çoluk çocuğumun kanına girmemeleri için büyük emirlerin Melikü’l-Allam’ın kelamı üzerine yemin etmeleridir”* (Tihrani, 2001, s. 235; Tehrani, 1998, s. 183; Korkmaz, 2022, s. 101). Bu şartlarda kale savaşımadan ele geçirildi ve kale hakimi kaleyi güvenli bir şekilde terk etti.

Askeri teşkilat yapısını çoğunlukla İlhani ve Celayirli Devletlerinden alan Karakoyunluların savaş hukukunda Türk-Moğol geleneklerini tercih ettikleri görülmektedir. Teslim olmayan düşmana Türk-Moğol geleneklerine göre muamele oldukça sertti. Bunun üzerine Timuri Sencer, Mirza Ali Kulderviş ve Yar Ahmed ile birlikte bir ordu toplayıp Karakoyunluların ele geçirdiği Şiraz’a gitmeyi düşündü. Ancak Pir Budak’ın Şiraz’a gittiğini duyunca onunla kavga etmeye cesaret edemedi ve kaçtı. Pir Budak onları kovaladı. Pir Budak, Yar Ahmad’ı Sircan’da kuşattı. Kuşatma altındaki kalede zor durumda kalan Yar Ahmed, yeğenini hediyelerle Pir Budak’a gönderdi. Hediyeleri ve vaatleri aldıktan sonra Pir Budak ona inandı ve oradan ayrılarak Kirman’a gitti. Ancak şehrin dergâhı Şeyh Cemaleddin, şehri Pir Budak’a vermeyi reddetti. Pir Budak birkaç gün burada kalıp çevreyi yağmaladı. Bu sırada Mirza Sencer askeri hazırlıklarını tamamlayarak Laver Geçidi’nde Pir Budak’ın gelişini bekliyordu. Pir Budak’ın gelişiyiyle taraflar arasında şiddetli bir çatışma yaşandı ve Mirza Sencer savaş alanından kaçtı. Bu nedenle savaşta yakalananlar ağır şekilde cezalandırıldı. Mirza Sencer’in emirleri Emir Şerif, Pir Mahmud Şirazi ve Kara Ahmed ve yaklaşık üç bin kişi öldürüldü. Kulderviş’in kardeşleri yakalandı (Tihrani, 2001; Tehrani, 1998; Korkmaz, 2022). Karakoyunlu ordusunun savaş hukukunda uyguladığı cezalandırma yöntemlerinden biri de ele geçirilen kasaba halkının teslim olmayı reddetmesiydi. Bu şekilde isyan çıkaran bir şehir soylusu ağır bir şekilde cezalandırıldı. G. Barbaro, İsfahan şehri ele geçirildiğinde şehir halkının itaat etmeyi reddetmesi nedeniyle Cihan-Şah tarafından ağır bir şekilde cezalandırıldı. Cihan-Şah birlikler göndererek onlara *“şehri yağmalamalarını ve geri dönen her askerin kesik kafasını*

yanlarında getirmelerini” emretti. Askerler bu emri canı gönülden yerine getirdiler. Bunun üzerine askerler, başları kesilen kadınları yanlarında götürebilecek güçte olmadıklarından, padişahın emrini yerine getirmek için kadınların başlarını tıraş edip yanlarına aldılar. Askerler padişahın emriyle şehri yağmaladılar” (Barbaro, 2016, s. 77-78; Korkmaz, 2022, s. 103).

Karakoyunlu ordusunun sayısı hakkında geniş bir bilgi bulunmamakla birlikte kaynaklarda kesin bazı fikirler bulunmaktadır. F. Sumer’in Arap kaynaklarına atıfta bulunarak belirttiği gibi, 1382’de Kara Muhammed’in kuvveti 5.000’di, ancak 1383’te zaten 12.000’e ulaşmıştı (Sümer, 1984; Nəcəfli, 2012). İlhan Erdem’e göre 1405 yılında Şam hapisanesinden serbest bırakılan Kara Yûsuf , Musul ve Van gölü bölgesinin kontrolünü ele geçirdiğinde etrafında 10.000 kişi toplanmıştı (Erdem, 2005; Nəcəfli, 2012). Ebu bekr Tihrani’nin verdiği bilgiye göre Kara Yusuf, Erzincan’da Kara Osman Yülük’e karşı verilen mücadelede Pir Ömer’e yardım etmek üzere divan emiri Bayram Bey, Baba Hacı Bey, Bayezid Ayınlı ve Emir İlyas Hacı’yı 20 bin atıyla gönderdi (Tihrani, 2001; Tehrani, 1998; Nəcəfli, 2012). Karakoyunlu hükümdarının Osmanlı padişahı I. Mehmed’e yazdığı mektupta Kara Yûsuf ’in 50 bin süvari ile Tebriz’den Şahruh’a karşı savaşa hareket ettiği ve böylece oğlu İskender komutasındaki 20 bin süvariye pusuya düşürdüğü görülmektedir (Sümer, 1984; Arayancan, 2010; Nəcəfli, 2012). Bu durum Karakoyunlu ordusunun o dönemdeki sayısı hakkında belli bir fikir oluşturmaktadır.

İskender Karakoyunlular zamanında Karakoyunluların süvari ordusu 50 bin kişiydi. 1429 yılındaki Salmas Savaşı’nda İskender’in 50.000 süvari ordusu, Sultan Şahruh’un 200.000 kişilik ordusuna karşı savaştı (Sümer, 1984; Aka, 1994; Nəcəfli, 2012). Cihan-Şah zamanında Karakoyunlu ordusunun sayısı arttı. Ebu Bekir Tihrani’nin verdiği bilgiye göre, 1459 yılında Cihan-Şah’ın oğlu Hasanali isyan çıkınca Herat’tan ayrılarak Damgan ve Simnan üzerinden hızla Azerbaycan’a hareket etmiş, ordudaki 20 bin deve, 10 bin at ve katır kaybolmuştu (Tihrani, 2001; Tehrani, 1998; Nəcəfli, 2012). M. H. Yinanç’a göre Cihan-Şah döneminde Karakoyunlu ordusunun sayısı 100.000’e ulaşmıştı. Bağdat seferinden Tebriz’e dönen Cihan-Şah, Herat’tan Nişabur’a gelen Timuri Sultan Muhammed’e eşlik etmesi için değerli hediyelerle dolu bir elçi gönderdi. İlk başta tek atlıydı ama bugün 100.000 atlıya komuta ettiğini söyledi (Yinanç, 1978; Nəcəfli, 2012). Ebu Bekir Tihrani Cihan-Şah’ın öldürülmesinin ardından Maku kalesinde hapsedilen Hasanali, kaleden çıktı ve babasına karşı çıktığı zaman bir süre çölde yanında bulunan emirler, emirzadeler ve hizmetçiler de ona katıldı. Tebriz’e doğru ilerleyen Hasanali, her tarafa davetiye göndererek vilayet emirlerini yanına çağırmaya başladı. Ordusunun sayısı 20.000’e ulaştı ve her gün yeni gruplar ona katıldı, rütbelerine göre ödül ve

hediyeler aldılar, hazinesinin kapısı herkese açıktı, emirlere ve askerlere çok para ve mal dağıtıldı. Bir ay içinde seltenete yüceltildi. O bölgedeki topluluktan yaklaşık 200.000 erkek, onun ordusundan maaş alıyordu (Tihrani, 2001; Tehrani, 1998). Karakoyunlu ordusuna yardımcı kuvvetler de katılırdı. Bunların arasında kümes hayvanları, kuşçu, parsçı, deveçi, yamçı, mutfak görevlileri, ordunun yüksek rütbeli kadınları, ordunun ikmal ve yardımcı işlerini yürüten kadın hizmetçiler de vardı (Rumlu, 2017; Uzunçarşılı, 2011; Arayancan, 2010; Nəcəfli, 2012).

Sonuç

Karakoyunlu Devleti bu coğrafyada kendisinden önce var olan Selçuklu, Moğol, İlhanlı ve Timurlular gibi devletlerin yönetim sisteminden yararlanmış ve onları yarı göçebe bir yaşam tarzının ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlemiştir. Karakoyunlu Devleti'nin özellikle ilk yıllarında daha çok askerî teşkilatlanmayla ortaya çıkması, daha sonraki dönemlerde devlet teşkilatının oluşmasına yol açmış, bu da birçok askeri yetkilinin sivil idarede pay sahibi olmasına ve sonuç olarak bazı mevkiler hem sivil hem de askeri yönetimin bir parçası haline gelmiştir. Bu açıdan bakıldığında Karakoyunlu Devleti'nin oluşumunda ve güçlenmesindeki ana faktör, Kara Yûsuf ve haleflerinin güçlü bir ordu sistemine sahip olmaları ve katıldıkları savaşlarda çeşitli askeri taktikler kullanmalarıydı.

Karakoyunlu Devleti'nin kısa sürede geniş bir coğrafyaya hakim olmasına ve arkasında büyük bir miras bırakmasına neden olan en önemli faktör elbette ki her şeyden önce askeri teşkilatı ve ordusuydu. Bu bakımdan silah teknolojileri ve kullanım alanları dikkate alındığında ordunun sistemli bir askeri örgütlenmeye sahip olduğu ve bunun Karakoyunlu Devleti'nin güçlenmesine nasıl doğrudan etki ettiği açıkça görülmektedir. Karakoyunluordusunun kadim gelenekleri yansıtan hücum silahları devrin diğer devletlerinin silahlarına benzese de bunların doğru strateji ve taktikle kullanılması ordunun zaferinde vazgeçilmez rol oynamıştır. Hem Kara Yûsuf'un hem de haleflerinin ordularında meydan savaşlarının temelini hafif silahlanmış süvariler oluşturuyordu. Bu birlikler, vur-kaç saldırıları, pusu kurma ve kanatlardan çevik hücum taktiklerini ustalıkla uyguluyor; büyük ve ağır zırhlı piyade ile süvari birliklerine sahip düşman kuvvetlerini yıpratmak ve tüketmek amacıyla etkili bir şekilde kullanılıyordu. Kara Yûsuf ve halefleri dönemlerinde Karakoyunlu Devleti'nin meydan savaşlarında uyguladığı askerî taktikalar, esasen Türk-İslam süvari geleneğine dayanmakla birlikte, dönemin jeopolitik tehditlerine ve rakiplerin (özellikle Timurîler, Celâyirîler ve ilerleyen süreçte Akkoyunlular) askerî modeline karşı geliştirilmiş çevik ve melez yaklaşımlarla zenginleştirilmiştir.

Orta Asya ve Türk askerî geleneğine uygun olarak, Karakoyunlu meydan savaşları genellikle sağ kanat, sol kanat ve merkez olmak üzere üç bölüme ayrılırdı. Düşman cephesini

kanatlardan kuşatmak ve merkeze saldırmak temel taktik olarak benimsenirdi. Merkez bölümü genellikle hükümdarın doğrudan komutası altında bulunurken, kanatlarda ise aşiret reisleri ve sadık emirler yer alırdı. Savaş alanında ilk çatışmadan sonra Karakoyunlu başkomutanları, genellikle yedekte tuttukları kuvvetleri ya düşmanın zayıf noktalarına yönlendirir, ya da kendi birliklerinin geri çekilen kısımlarına destek amacıyla kullanırlardı. Bu taktik, savaşın seyrini değiştirmede önemli bir rol oynardı.

Kaynaklar

Abru, Kh. (2007). *Zayl-i djami at-tavarikh-i Raşidi*. Perevod s persidskogo, predisloviye, kommentariy, primeçaniya i ukazateli E. R. Talışkhanova. Nafta-Press.

Aka, İ. (1994). *Mirza Şahrüh ve Zamanı*. TTK Yayınları.

Alan, H. (2011). Tavacı. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (C. XXXX, s. 177-178). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Arayancan, A. A. (2010). *Karakoyunlu Cihan Şah ve Dönemi (Siyaset-Teşkilat-İktisad-Din ve Kültür) 1438-1467* [Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi]. Yök Tez.

Barbaro, J. (2016). *Anadoluya ve İrana Seyahat*. (Terc. T. Gündüz). Yeditepe Yayınevi.

Cahen, C. (1971). Hisar (General Remarks). *Encyclopedia of Islam (Second Edition)*. (Vol. III, s. 469-470).

Devletşah, (2011). *Şair Tezkireleri*. (Çev. N. Lugal). Pinhan Yayıncılık.

Devletşah, (1957). *Tezkiretü's Şûara, (Devletşah Tezkiresi)*. (Çev. N. Lugal). Tercüman 1001 Temel Eser.

Donuk, A. (2008). Türk Ordu Teşkilatının Yabancı Ordulara Te'siri Mes'elesi. *Eskiçağ'dan Modern Çağ'a Ordular-Oluşum, Teşkilat ve İşlev*. Feridun M. Emecen (Ed). Kitabevi Yayınları.

Erdem, İ. (2005). Ak-Koyunlu ve Karakoyunlu Ordularına Genel Bir Bakış. *Tarih Araştırmalar Dergisi*, 24/37, 57-77.

Əl-Bağdadi, A. F. (2010). *Əl-Düvələül-İslamiyyə fî əl-Şark*. (Tah. Tarık Nafi əl-Həmdani). Dar ve Mektebetül-Hilal.

Əmir Teymurun vəsiyyətləri. (1991). (Özbəkcədən çevirəni M. Osmanoglu). Azərnəşr.

Feridun Bey. (1274). *Münşaat üs-selatin*. (C. 1). Darüt-Tıbbatil-Amire.

Fərzəlibəyli, Ş. (2003). *XV əsr Azərbaycan dövlətlərinin quruluşu*. Elm-Təhsil.

- Korkmaz, A. (2021). Karakoyunlu Ordusunda İnsan Unsuru ve Görevlilerç *Genel Türk Tarihi Araştırmalar Dergisi*, 5/3, Ocak 2021, 65-76.
- Korkmaz, A. (2022). *Karakoyunlu Devletinin Askeri Teşkilatı*. Efe Akademi Yayınları.
- Nəcəfli, T. (2012). *Azərbaycan Qaraqoyunlu və Ağqoyunlu dövlətləri*. Çaşıoğlu.
- Paydaş, K. (2002). Akkoyunlularda Devlet Teşkilatı. *Türkler*, (C. VII, s. 212-220). Yeni Türkiye Yayınları.
- Piriyev, V. (2003). *Azərbaycan XIII-XIV əsrlərdə*. Elm və təhsil.
- Rumlu, H. B. (2017). *Əhsənüt-təvarix (Tarixlərin ən yaxşısı)*. (Fars dilindən tərcümə və şərhlər: AMEA-nın müxbir üzvü, t.e.d., prof. Oqtay Əfəndiyev, t.ü.f.d., dos. N. Musalı). Uzanlar.
- Süleymanov, M. (2016). *Azərbaycanın qədim və orta əsrlər hərbi tarixi*. Elm və təhsil.
- Sümer, F. (1984). *Kara Koyunlular (Başlangıçdan Cihan – Şaha kadar)*. (C.1). Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Şami, N. (1987). *Zafername*. (Çev. N. Lugal). TTK Yayınları.
- Tabatabai, H. M. (1352). *Fərmanhay-yi Türkmanan-ı Qaraqoyunlu və Ağqoyunlu*. Çapxane-i Hökumət-i Kum.
- Tehrani, Ə. (1998). *Kitabi-Diyarbakriyyə*. (Fars dilindən tərcümə edən, ön söz və şərhlərin müəllifi R. Şükürova). Elm.
- Tihranî, E. B. (2001). *Kitâb-ı Diyârbekriyyə*. (Çev. M. Öztürk). Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Timurlenk. Timur'un Prensipleri*. (2011). (Haz. A. Basad Kocaoğlu). (1. B.). İlgı- Kültür-Sanat Yayınları.
- Timurun Günlüğü – Tüzükat-ı Timur*. (2010). (Haz. K. Şakirov-A. Aslan). İnsan Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (2011). *Anadolu Beylikleri, Akkoyunlu ve Karakoyunlu Devletleri*. TTK Yayınları.
- Yınanç, M. H. (1978). Cihan-Şah. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 1 , s. 173-189). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.